

ПРЕЦЕДЕНТНІ СИТУАЦІЇ В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РЕАЛІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

PRECEDENT SITUATIONS IN MEDIA DISCOURSE AS A REFLECTION OF THE REALITIES OF THE FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Павленко О.М.,

orcid.org/0000-0001-6369-6082

кандидатка педагогічних наук,

старша викладачка кафедри української мови

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Метою статті є виявлення і опис у медійному дискурсі прецедентних ситуацій як відображення реалій російсько-української війни. У статті проаналізовано науково-лінгвістичну літературу щодо сутності поняття «прецедентна ситуація», з'ясовано істотні ознаки цих прецедентних феноменів. Прецедентною ситуацією визначено історичний факт, реальну або вигадану подію, яка є частиною когнітивної бази певної лінгвокультурної спільноти і в медійному дискурсі може бути вербалізована за допомогою прецедентних висловлювань, імен, топонімів, хрононімів тощо. Виокремлено основні її ознаки: зрозумілість і впізнаваність для носіїв певного лінгвокультурного соціуму; актуальність у когнітивному аспекті; багаторазове апелювання до неї в процесі комунікації. Дібрано й проаналізувати прецедентні ситуації, актуалізовані в заголовках і текстах медійного дискурсу, що відображають реалії російсько-української повномасштабної війни. Встановлено, що у медійному дискурсі періоду російсько-української війни переважають прецедентні ситуації політичного контексту. З'ясовано, що в заголовках і медійних текстах цього періоду актуалізовано прецедентні ситуації Другої світової війни, які вербалізовані за допомогою онімів та прецедентних висловів, як-от: *політика умиротворення агресора, Мюнхенська угода, пакт Молотова – Ріббентропа, Освенцим, Майданек, Аушвіц*; прецедентну ситуацію, яка характеризує міжнародні відносини конфронтуючих країн і вербалізована прецедентним висловом *Карибська криза*; прецедентні ситуації, що змальовують загрозу ядерної ескалації, вербалізовані онімами *Чорнобиль* і *Фукусіма*. Установлено, що в масмедійному дискурсі виникла нова прецедентна ситуація, що віддзеркалює реалії російсько-української повномасштабної війни та вербалізована топонімом *Буча*. З'ясовано, що прецедентні ситуації, актуалізовані в медійному дискурсі, не лише зображують реальні події, застерігають від загроз чи результатів дій, а й працюють як дискурсивні механізми, які інтерпретують досвід війни, мобілізують суспільство, вибудовують колективну ідентичність, продукують смисли супротиву, з-поміж них: *Київ за три дні, Тракторні війська, Чорнобаївка, Російський військовий корабель пішов ...* тощо.

Ключові слова: ЗМІ, медійний дискурс, прецедентний феномен, прецедентна ситуація.

The purpose of the article is to identify and describe precedent situations in media discourse as a reflection of the realities of the Russian-Ukrainian war. The article analyzes scientific and linguistic literature on the essence of the concept of "precedent situation" and identifies the essential features of these precedent phenomena. A precedent situation is defined as a historical fact, a real or fictional event that is part of the cognitive base of a particular linguistic and cultural community and can be verbalized in media discourse using precedent statements, names, toponyms, chrononyms, etc. Its main features are highlighted: comprehensibility and recognizability for speakers of a particular linguistic and cultural community; relevance in the cognitive aspect; repeated reference to it in the process of communication. Precedent situations actualized in the headlines and texts of media discourse reflecting the realities of the full-scale Russian-Ukrainian war have been selected and analyzed. It has been established that precedent situations of a political context prevail in the media discourse of the period of the Russian-Ukrainian war. It has been established that the headlines and media texts of this period highlight precedent situations from World War II, which are verbalized using proper names and precedent expressions, such as: *the policy of appeasement of the aggressor, the Munich Agreement, the Molotov – Ribbentrop Pact, Auschwitz, Majdanek, Auschwitz*; a precedent situation that characterizes the international relations of confronting countries and is verbalized by the precedent expression *Caribbean crisis*; precedent situations depicting the threat of nuclear escalation, verbalized by the onyms *Chernobyl* and *Fukushima*. It has been established that a new precedent situation has arisen in mass media discourse, reflecting the realities of the full-scale Russian-Ukrainian war and verbalized by the toponym *Bucha*. It has been found that precedent situations, actualized in media discourse, not only depict real events, warn of threats or consequences of actions, but also function as discursive mechanisms that interpret the experience of war, mobilize society, construct collective identity, and produce meanings of resistance, including: *Kyiv in three days, Tractor troops, Chornobaivka, The Russian warship left ...* and others.

Key words: media, media discourse, precedent phenomenon, precedent situation.

Постановка проблеми. Цифровізація масмедіа уможливила доступ до інформації широкому колу читачів. У часи російсько-української війни попит на інформацію суттєво зріс. У свою чергу реалії війни впливають на формування медійного простору, диктуючи тематику, ціннісні орієнтири

й комунікативні стратегії. Значної ваги в оптиці російсько-української війни набувають прецедентні ситуації, які не лише зображують героїчні та трагічні події війни, а й імпліцитно конструюють наративи спротиву та міжнародної солідарності. У сучасному медійному просторі в умовах

боротьби з ворогом ЗМІ не лише актуалізують прецедентні ситуації, які віддзеркалюють реалії російсько-української повномасштабної війни, а й продукують нові, додаючи їх до когнітивної бази лінгвокультурної спільноти. Прецедентні феномени в медійному дискурсі постають не тільки як маркери пам'яті, а й інтерпретують досвід війни, артикулюють смисли воєнного часу, конструюють колективну ідентичність цього періоду. Дослідження медійного дискурсу дає змогу прослідкувати особливості функціонування прецедентних ситуацій у реаліях війни, виявити їхній вплив на формування суспільної думки як української, так і міжнародної спільноти. Методологічною основою розвідки є напрацювання когнітивної та комунікативної лінгвістики, які уможливають розгляд прецедентних ситуацій у масмедійному дискурсі у двох вимірах: як складові когнітивної бази лінгвокультурної спільноти та як інструмент соціальної комунікації.

Аналіз останніх досліджень. В останні десятиліття спостерігаємо зростаючий інтерес вітчизняних науковців до розвідок різних проявів прецедентності (Ф. Бацевич [1], І. Богданова [2], А. Гузак [3], Т. Кальченко [4], Н. Кобченко [5], Ж. Колоїз [6; 7], А. Петрова [8], Т. Сербіна [10], Г. Ситар [11], Т. Соловійова [12], Г. Сютя [13], А. Чеберяк [10] та ін.). Обґрунтування теорії прецедентності знаходимо у студіях А. Петрової. Дослідниця прецедентність трактує як «властивість людської свідомості використовувати у створюваних текстах вербальні та невербальні (паралінгвальні) знаки-символи (прецедентні феномени), що є носіями певної семантичної інформації, значущої для носіїв певної лінгвокультури у конкретний період її розвитку» [8, с. 46].

З-поміж основних термінів дослідники виокремлюють дефініцію «прецедентний феномен», утім однастайності в її трактуванні в науковій царині немає. Науковці Т. Сербіна й А. Чеберяк визначають прецедентні феномени як «феномени культури, добре відомі всім представникам лінгвокультурної спільноти» [10, с. 60]. Натомість Т. Соловійова окреслює це поняття як значущі, добре відомі певному соціальному колу лінгвокогнітивні одиниці, що мають надособистісний характер, звернення до яких багаторазово відновлює їх у цьому дискурсі [12, с. 75]. Нам імпонує визначення А. Петрової, яка фокусує увагу, як на комунікативному аспекті, так і на когнітивному: «Прецедентні феномени є ментефактами, що представлені у свідомості інваріантами і утворюють основу національної когнітивної бази, актуальні для носіїв певної лінгвокультури у конкрет-

ний період її розвитку» [10, с. 49]. Отже, знання, уявлення, концепти, які відображають картину світу певного лінгвокультурного соціуму, перебувають у когнітивній базі, звернення до них у медійному дискурсі актуалізують / вербалізують їх. Дослідниця А. Гузак вказує на характерну ознаку прецедентних феноменів, зокрема «актуальність у когнітивному (пізнавальному й емоційному) плані: за ними завжди стоїть певне уявлення, загальне і обов'язкове для всіх носіїв того чи іншого національно-культурного менталітету» [3, с. 222]. Ж. Колоїз слушно зазначає, що «прецедентні феномени здебільшого добре відомі значній частині представників національної лінгвоспільноти, є актуальними в когнітивному плані, демонструють зразки когнітивної обробки дійсності, транслують культурну пам'ять, унаочнюють фундаментальні ціннісні орієнтації національної лінгвокультури, актуалізують культурно значущу для неї інформацію, постійно поновлювану у процесі спілкування» [6, с. 112]. Цілком згодні з ученою і в тому, що особливостями прецедентних феноменів є їхня «здатність виконувати роль еталонів культури», які об'єднують різні культурні прошарки й історичні епохи в єдину систему [6, с. 112]. Цінне доповнення, на наш погляд, знаходимо в термінологічній енциклопедії О. Селіванової, де зазначено, що прецедентні феномени «можуть мати універсальний і національно-специфічний статус» [9, с. 493]. Прецеденти з універсальною модальністю насамперед стосуються глобальних явищ: Другої світової війни, значущих політичних, соціальних подій, катастроф тощо.

З-поміж основних видів прецедентних феноменів науковці виокремлюють прецедентний текст, прецедентне висловлення, прецедентне ім'я та прецедентну ситуацію [13, с. 216].

Постановка завдання. Антропоцентрична спрямованість сучасної лінгвістичної науки посприяла розвитку когнітивного й культурологічного підходу до вивчення мовних явищ, створивши міцне підґрунтя для виникнення теорії прецедентності. Прецедентні феномени акумулюють у собі історичну й культурну пам'ять, створюючи у такий спосіб єдину когнітивну базу спільноти певного історичного періоду. Основна функція медійного дискурсу – доносити інформацію та впливати на читача відкрито чи опосередковано. Використання прецедентних феноменів у медійному дискурсі є одним із виявів імпліцитного впливу на аудиторію. Хоч наведений аналіз і засвідчує значний інтерес науковців до проблеми прецедентних феноменів, однак дослі-

джень щодо використання прецедентних феноменів, зокрема прецедентних ситуацій у медійному дискурсі, недостатньо, бракує таких праць на основі реалій російсько-української війни, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження. З огляду на зазначене видається перспективним проаналізувати, як прецедентні ситуації функціонують у медійному дискурсі періоду російсько-української війни.

Метою пропонованої розвідки є виявлення і опис у медійному дискурсі прецедентних ситуацій, які відображають реалії російсько-української війни. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: уточнити поняття «прецедентна ситуація»; з'ясувати основні ознаки таких ситуацій; дібрати й проаналізувати прецедентні ситуації, актуалізовані в заголовках і текстах медійного дискурсу, що віддзеркалюють події російсько-української повномасштабної війни.

Виклад основного матеріалу. Прецедентну ситуацію вчені відносять до «екстралінгвістичних, власне когнітивних феноменів» [10 с. 60]. А. Гузак тлумачить цей феномен як певну подію, яка «реально відбулася в минулому і мала непересічне значення для формування певного фрагмента когнітивної бази певної лінгвокультурної спільноти» [3, с. 223]. Водночас Т. Соловйова зауважує, що до прецедентних ситуацій варто відносити не лише реальні події, але й вигадані. Дослідниця дефінує це поняття як динамічну подію, що «відбулася в певний проміжок реального часу або в ірреальному просторі, до якої регулярно апелюють у мовленні; пам'ять про її лінгвальні й екстралінгвальні ознаки зберігається в суспільно-когнітивній свідомості» [12, с. 75–76]. Основними її ознаками є: зрозумілість і впізнаваність для носіїв певного лінгвокультурного соціуму; актуальність у когнітивному аспекті; багаторазове апелювання до неї в процесі комунікації. Вчені зауважують: «Мінімізований інваріант сприйняття такої ситуації включає в себе уявлення про саму подію, її учасників, основні конотації та оцінку» [10, с. 61]. Т. Сербіна й А. Чеберяк зазначають, що прецедентні ситуації функціонують «як частина складної метафори, коли відбувається поєднання реальної ситуації з прецедентною, що виступає як взірць» [10, с. 61]. Дещо інший погляд знаходимо в розвідках І. Богданової. Дослідниця суголосна з думкою, що і метафори, і прецедентні феномени описують явища, опираючись на наявні зразки у свідомості, утім справедливо вказує на різницю між цими поняттями: «метафора апелює до образної уяви людини, а прецедентна одиниця – до

когнітивної бази реципієнта, його культурного бекграунду» [2, с. 73].

У нашому дослідженні прецедентною ситуацією вважатимемо історичний факт, реальну або вигадану подію, яка є частиною когнітивної бази певної лінгвокультурної спільноти і в медійному дискурсі може бути вербалізована за допомогою прецедентних висловлювань, імен, топонімів, хрононімів тощо.

У практичній частині розвідки проаналізовано заголовки й тексти статей медійних ЗМІ. З'ясовано, що у медійному дискурсі періоду російсько-української війни переважають прецедентні ситуації політичного контексту. Такі ситуації здебільшого уведені в медійний дискурс для того, щоб підсвітити реальну подію, загрозу чи результат дій, вплинути на суспільну думку як українського, так і міжнародного соціуму.

Для зображення можливих наслідків на Запорізькій атомній електростанції, після того як її захопили російські війська у 2022 році, в медійному просторі рясніють звернення до прецедентних ситуацій, які вербалізовані онімами **Чорнобиль** і **Фукусіма**. У такий спосіб у медійному дискурсі актуалізовано техногенні екологічно-гуманітарні катастрофи, одна з яких відбулася в Чорнобилі у 1986 року, а інша – в Японії 11 березня 2011 року. Зауважимо, що ЗМІ переважно цитують політиків, які вербалізують ці прецедентні ситуації, вочевидь ставлячи за мету імпліцитно вплинути не лише на пересічну аудиторію, а й на західних політиків, від яких залежить підтримка й допомога Україні. Фіксуємо згадані прецедентні ситуації в таких заголовках медійних текстів: *Ердоган про ЗАЕС: Ми не хочемо пережити новий Чорнобиль і підтримуємо Україну (УНІАН, 19.08.2022)*. *Інженер з Запорізької АЕС пояснив, як там може повторитися ядерна катастрофа у Фукусімі (Еспресо, 13.08.2022)*. *Людство пережило Чорнобиль і Фукусіму, але тепер Росія загрожує світу ще однією катастрофою, ще більшого масштабу (РБК-Україна, 23.03.2022)*. Одну із цих прецедентних ситуацій знаходимо і в цитаті з медійного тексту Президента України Володимира Зеленського: *Подумайте ще про ось це – Росія може спровокувати найбільшу в історії радіаційну аварію на Запорізькій атомній станції, і за фактичними наслідками це може бути ще катастрофічніше, ніж Чорнобиль... (УП, 11.08.2022)*. Інше медіа наводить слова тодішнього міністра оборони України Олексія Резнікова: *Це може спричинити руйнування, набагато гірше, ніж попередні катастрофи у Фукусімі та Чорнобилі (Цензор.нет, 05.06.2023)*.

Ще однією прецедентною ситуацією, яку ЗМІ актуалізували в період російсько-української війни, є ситуація, вербалізована прецедентним висловом **«Карибська криза»**. Ситуація десятиденного загострення між СРСР і США в 1962 році, спричинена таємним розміщенням радянських ракет на Кубі, яке мало не привело світ до ядерної війни, імпліцитно підсвітила в масмедійному просторі ядерний шантаж Москви. Позаяк упродовж російсько-української війни Росія час від часу «брюцає ядерною зброєю», політики, експерти, а відтак і медійний дискурс, періодично активують аналізовану прецедентну ситуацію. Зокрема, у ЗМІ цю подію вербалізовано в таких заголовках: **«Карибська криза» Володимира Путіна** (УНІАН, 27.10.2022); **Повторення Карибської кризи. У ГУР прокоментували розміщення ядерної зброї у Білорусі** (РБК-Україна, 25.07.2023); **Сунак звинуватив Путіна в безрозсудній ядерній ескаляції часів Карибської кризи** (РБК-Україна, 13.05.2024); **Ядерна небезпека, пов'язана з війною в Україні, набагато гірша за Карибську кризу**, – *Business Insider* (Цензор.нет, 16.10.2022); **Ядерним шантажем Путін намагається повторити Карибську кризу і відігратися за поразку СРСР у ній**, – Кулеба (Цензор.нет, 28.10.2022); **Через Путіна світ ближчий до ядерної ескаляції, ніж будь-коли з часів Карибської кризи**, – Сунак (Цензор.нет, 13.05.2024).

У період російсько-української війни вітчизняні та зарубіжні політики у медійному дискурсі через прецедентні феномени актуалізували події, що склалися напередодні Другої світової війни. Ці універсальні прецедентні ситуації в медіа вербалізовано за допомогою таких прецедентних висловів: **політика умиротворення агресора, Мюнхенська угода, пакт Молотова – Ріббентропа** тощо. Активація прецедентних ситуацій спрямована імпліцитно вплинути як на читачів, так і на західний політиків, щоб підкреслити, до чого можуть призвести поступки агресору.

Політика умиротворення агресора – курс західних держав, передовсім Великої Британії та Франції у 1930-х роках ХХ ст., спрямований на задоволення вимог Гітлера, щоб запобігти війні. Ця політика передбачала як територіальні, так і політичні поступки агресору, що й зумовило початок Другої світової війни. Актуалізуючи цю прецедентну ситуацію, мовці насамперед акцентують увагу на можливих наслідках, до яких може призвести пошук компромісу з агресивною Росією. У медійному дискурсі цю ситуацію вербалізовано так: **Політика умиротворення агре-**

сивної шовіністичної РФ шляхом переговорів — це посилення позицій Росії загалом та збільшення її впливу на політику демократичних держав зокрема (РБК-Україна, 07.12.2023). В іншому ЗМІ знаходимо цитату голів сенатів Чехії і Польщі, в якій теж актуалізовано описану прецедентну ситуацію: **Як вчить нас історія, поступки агресорам чи політика умиротворення — це шлях у пекло, який лише загострює конфлікт, замість того, щоб довести його до завершення (УП, 20.04.2022).** Ще в кількох засобах інформації фіксуємо заголовки медійних текстів із покликанням на слова європейських політиків та передових світових ЗМІ, які містять цю прецедентну ситуацію: **Політика умиротворення Росії була політикою боягузтва**, – прем'єр Польщі Моравецький (Цензор.нет, 08.04.2022); **Політика умиротворення РФ призведе до розлому між США та союзниками**, – Сікорський (Цензор.нет, 27.02.2024); **Територіальні поступки України не принесуть мир. Ця логіка перегукується з політикою умиротворення 1930-х років**, – Каллас (Цензор.нет, 15.06.2024); **Політика Заходу щодо умиротворення РФ ще більше провокує диктатора Путіна**, – *Politico* (Цензор.нет, 23.08.2024); **Очільник МЗС Польщі Сікорський застеріг США від політики умиротворення Росії (Еспресо, 27.02.2024); «Умиротворення не працює»: Макфол назвав єдиний шлях змусити Путіна сісти за стіл перемовин (УНІАН, 07.09.2025).**

Політика умиротворення агресора на початку ХХ ст. уможливила укладання 30 вересня 1938 року Мюнхенської угоди, яка мала задовольнити територіальні претензії Адольфа Гітлера. За цим договором, який підписали прем'єр-міністр Британії Невіл Чемберлен і прем'єр-міністр Франції Едуар Даладье, з одного боку, та райхсканцлер Третього Райху Адольф Гітлер і прем'єр-міністр Королівства Італія Беніто Муссоліні, з іншого, Судетську область Чехословаччини було передано Третьому Рейху. Мюнхенська угода не лише не задовольнила апетит агресора, а й спонукала його до подальших загарбницьких дій. Описані події вербалізовано прецедентами **Мюнхенська угода, Мюнхенська змова, Мюнхен-1938** як застереження про наслідки політики умиротворення в таких заголовках медіа: **В Чехії побачили у саміті Трампа і Путіна тінь Мюнхенської угоди 1938-го (РБК-Україна, 16.08.2025); Глава МЗС Чехії Ліпавський нагадав про Мюнхенську змову на фоні зустрічі Трампа з Путіним (Цензор.нет, 15.08.2025); Це вам не Мюнхен-1938: у Варшаві пояснили, чому Трамп не зможе «здати» Україну (УНІАН,**

23.02.2025); *Здача Криму – це як Мюнхенська змова: комбат пояснив, чим небезпечно умиротворення Путіна* (УНІАН, 01.05.2025).

Ще одна історична подія, яку актуалізовано в медійному дискурсі періоду повномасштабної російсько-української війни – підписання угоди про ненапад між нацистською Німеччиною та СРСР 23 серпня 1939 року в Москві. Договір підписали нарком закордонних справ СРСР В'ячеслав Молотов і міністр закордонних справ Німеччини Йоахім фон Ріббентроп. Угода містила таємний протокол, який ділив Східну Європу на сфери впливу, що призвело до спільного вторгнення Німеччини та СРСР у Польщу та до початку Другої світової війни. Цю прецедентну ситуацію вербалізовано як **пакт Молотова – Ріббентропа** в заголовках медіатекстів: *Газові угоди Путіна та Меркель – це пакт Молотова – Ріббентропа*, – Моравецький (Цензор.нет, 18.09.2023); *Моравецький порівняв газові угоди Путіна і Меркель з пактом Молотова – Ріббентропа* (РБК-Україна, 18.09.2023); *Москва знову хоче ділити Європу. МЗС нагадало світу уроки пакту Молотова – Ріббентропа* (РБК-Україна, 23.08.2025); *Пакт Путіна – Трамп як реінкарнація пакту Молотова – Ріббентропа?* (Еспресо, 13.02.2025); *Від Пакту Молотова – Ріббентропа до «Пакту Трампа – Путіна»: чи повториться поділ Європи, який принесе ще більшу війну* (Еспресо, 23.08.2025); *Рімейк Пакту Молотова – Ріббентропа* (УНІАН, 16.02.2025).

Для опису ставлення до полонених, цивільних, викрадених українських дітей у масмедійному дискурсі актуалізовано події Другої світової війни, зокрема функціонування одного з найбільших комплексів нацистських концтаборів Освенцима й табору смерті Майданека на території Польщі. Ці прецедентні ситуації вербалізовано з допомогою онімів: **Освенцим, Майданек й Аушвіц**. Фіксуємо у медійних заголовках статей актуалізовані ці прецедентні ситуації для окреслення жаху, який творили агресори на окупованих територіях: *«Це новий Освенцим та Майданек»*. У Маріуполі окупанти спалюють тіла вбитих мирних жителів у мобільних крематоріях, щоб знищити свідчення воєнних злочинів, – міськрада (Еспресо, 06.04.2022); *В окупованому Бердянську діють російські катівні, а колонія № 77 – це сучасний Освенцим*, – Дудукалов (Еспресо, 31.01.2024); *Ім'я Аушвіца – Буча* (Цензор.нет, 03.04.2022); *Міні-Аушвіц у Харківській області. В Міноборони показали засоби тортур окупантів* (РБК-Україна, 05.10.2025). В іншому медіа знаходимо заголовок

статті з топонім **Освенцим**, який актуалізує прецедентну ситуацію, щоб описати умови, в які потрапили викрадені українські діти: *Росіяни вивезли сиріт з Херсона до дитячого будинку, який набув слави «Освенцима»* (Уніан, 27.01.2023). Для зображення нелюдського ставлення окупантів до полонених в заголовок статті введено назву акції, яка містить цей прецедент: *Акція «Оленівка – новий Освенцим», організована родинами полонених захисників «Азовсталі», відбулась в центрі Києва* (Цензор.нет, 04.08.2022).

Аналіз масмедійного дискурсу, що відображає реалії російсько-української війни, засвідчив, що події в Бучі Київської області у березні 2022 року, де російські війська масово вбили сотні людей, стали прецедентною ситуацією. Звернення до неї асоціюється із жорстокістю, підлістю, звирячістю агресорів, позаяк мирне населення вони піддавали нелюдським тортурам: викрадали, вішали, розстрілювали, катували, гвалтували, грабували. Вербалізовано у медійному дискурсі прецедентну ситуацію здебільшого топонімом **Буча**: *Ізюм – це нова Буча! Спецрепортаж про життя деокупованого міста* (Вікна-новини, 15.09.2022); *Ізюм – трагедія на рівні Бучі* (Главком, 15.09.2022); *Росія повторила в Ізюмі те, що зробила в Бучі*, – Зеленський (Вечірній Київ, 17.09.2022).

Практична розвідка дала змогу виокремити низку вербалізованих прецедентних ситуацій, які в реаліях повномасштабної російсько-української війни спрацьовують як дискурсивні механізми, які інтерпретують досвід війни, вибудовують колективну ідентичність, артикулюють смисли супротиву.

Зафіксовано в медійному дискурсі прецедентну ситуацію, що виникла на початку повномасштабного вторгнення і в ЗМІ вербалізована прецедентним висловом **Київ за три дні**. Розпочавши російсько-українську війну 24 лютого 2022 року, Кремль мав наміри захопити Україну за умовні три дні. Про це голосно заявляли пропагандисти російських медіа, складаючи розклад, в якому на третій день мав бути парад на Хрещатику. Підтверджували ці плани й західні аналітики, посиляючись на дані розвідок. Низка фактів, як-от наявність парадної форми в окупантів, яких знищили по дорозі до Києва українські військові, також засвідчувала ці наміри. План окупантів зайняти українську столицю зазнав краху, а наміри стали символом самовпевненості й хибності уявлень агресора і водночас мужності та стійкості українського народу. Здебільшого цю прецедентну ситуацію актуалізують в іронічному контексті. В заголовках медійних текстів її верба-

лізовано так: *Вже не «Київ за три дні»*. Путін зробив заяву про терміни «спецоперації» (РБК-Україна, 07.12.22); Від Києва «за три дні» до потоплення «Москви». Резніков описав втрати росіян за рік (РБК-Україна, 23.02.23); Путін зізнався, для чого насправді організував операцію «Київ за три дні» (УНІАН, 14.06.24); Мала впасти за «три дні»: чому Україна дратує тим, що не погоджується на «мир» (УНІАН, 24.02.25); Від «Київ за три дні» до «бавовни» над Кремлем: в Росії все частіше щось вибухає (Еспресо, 04.05.23); У Путіна знову з'явилася ідея «Київ за три дні», у Трампа є кілька опцій, – політолог Денисенко (Еспресо, 31.03.25).

Прецедентна ситуація, яка є свідченням того, наскільки українці сміливі та винахідливі, сягає також початку повномасштабного вторгнення. Українські фермери масово буксирували покинуту й підбиту військову техніку ворога з полів, чим здобули «посвяту» в «Тракторні війська». Саме цим прецедентним висловом вербалізовано в заголовках медіа цю ситуацію: «Тракторні війська» України забирають найновіші зразки військової техніки РФ, Зеленський (Цензор.нет, 26.03.22); Тракторні «війська» затрофеїли російську САУ 2С19 «Мста-С» (Цензор.нет, 12.05.22); «Тракторні війська» доставили українським захисникам захоплену російську гармату «Нона-К» і танк Т-72 (Цензор.нет, 17.05.22); «Тракторні війська» затрофеїли російський танк (УНІАН, 11.09.22). Відзначимо, що цю прецедентну ситуацію ЗМІ активно використовували лише в 2022 році, утім вона була вкрай важливою на той час як дискурсивний механізм, що артикулював наративи об'єднання людей, спільності, солідарності, взаємодопомоги в боротьбі з ворогом.

Прецедентна ситуація, яка в медіа вербалізована топонімом *Чорнобаївка*, виникла в селі поблизу Херсону, яке має таку назву. У Чорнобаївці розташований військовий аеродром, де російські війська намагалися закріпитися більше 20 разів. ВСУ щоразу методично знищували особовий склад і ворожу техніку загарбників, а вони заходили знову. Повторюваність цих поразок стала символом непрофесійності й безглуздих дій ворога. У медійному просторі цю прецедентну ситуацію актуалізовано так: На Сумщині з'явилася своя «Чорнобаївка» (Еспресо, 25.03.22); В Ізюмі тепер своя «Чорнобаївка», – начальник одного з відділів міськради про безуспішне зведення окупантами блокпосту (Еспресо, 20.03.22); Ворог тупий, Чорнобаївки на Чернігівщині ростуть, як гриби після дощу, – голова ОВА Чаус (Цензор.

нет, 29.03.22); Нова Чорнобаївка: експерт спрогнозував дії окупантів щодо Зміїного острова (УНІАН, 21.06.22). СБУ влаштувала залізничну «Чорнобаївку» в Бурятії (УНІАН, 01.12.23).

Чи не найбільш знакова прецедентна ситуація початку вторгнення виникла на Зміїному острові. Крейсер «Москва» висунув ультиматум гарнізону українських прикордонників здатися. У відповідь вони почули «Російський корабель, пішов...». Попри наявність у прецедентному вислові нецензурних елементів, він умить став знаковим, упізнаваним й активно відтворюваним не лише в Україні, а й поза її межами. Його почали використовувати у мемах, мотиваційних постерах, плакатах, муралах, одязі, сувенірах тощо, а також офіційно закріпили у вигляді поштової марки. Сила цього вислову в прецедентності ситуації. Непокора ворогові, який значно сильніший, стала символом незламності й героїзму українських воїнів, вселила українцям надію і віру в перемогу. В медійному дискурсі ця ситуація вербалізована висловами *Російський воєнний корабель пішов ...*, *Русский военный корабль иди ...*, модифікованими чи усіченими формами цих фраз. Зокрема: Латвійський депутат відправив росіян у напрямку «русского военного корабля» під час засідання ОБСЄ (Цензор.нет, 23.02.23); Минулої доби 3 ворожі човни пішли курсом російського воєнного корабля, – ОК «Південь» (Цензор.нет, 06.09.23); Росія попросила «не злити корабель»: українці нагадали, куди йому треба йти (УНІАН, 21.03.22); Послання про «русский корабль» хочуть зареєструвати у Євросоюзі як торгову марку (Цензор.нет, 16.03.24); Рускій воєнний корабль, іди на... Новоросійськ! (Цензор.нет, 06.09.23).

Висновки. Отже, наукова розвідка дала змогу встановити, що у медійному дискурсі періоду російсько-української війни переважають прецедентні ситуації політичного контексту. Здебільшого ЗМІ в заголовках і медійних текстах, покликаючись на українських і закордонних політиків, експертів актуалізують прецедентні ситуації Другої світової війни, вербалізуючи їх з допомогою онімів і прецедентних висловів, зокрема: *політика умиротворення агресора*, *Мюнхенська угода*, *пакт Молотова – Ріббентропа*, *Освенцим*, *Майданек*, *Аушвіц*; прецедентну ситуацію, яка характеризує міжнародні відносини конфронтуючих країн, вербалізують прецедентним висловом *Карибська криза*; прецедентні ситуації, що змальовують загрозу ядерної ескалації – онімами *Чорнобиль* і *Фукусіма*. Установлено, що в масмедійному дискурсі виникла нова прецедентна ситуація, що віддзеркалює реальні російсько-

української повномасштабної війни, і вербалізована топонімом *Буча*. З'ясовано, що прецедентні ситуації, актуалізовані в медійному дискурсі, зображують реальні події, застерігають від загроз чи вказують на можливі наслідки дій, імпліцитно конструюють наративи спротиву та міжнародної солідарності. Виокремлено прецедентні ситуації,

які у реаліях повномасштабної російсько-української війни працюють як дискурсивні механізми, які інтерпретують досвід війни, мобілізують суспільство, конструюють колективну ідентичність, продукують смисли опору, як-от: *Київ за три дні, Тракторні війська, Чорнобаївка, Російський воєнний корабель пішов ...* тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205с.
2. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. наук. Вінниця, 2016. 191 с.
3. Гузак А. Прецедентна ситуація: роль в політичній ораторській промові (на матеріалі промов американських президентів). *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*. 2014. Вип. 720. С. 219–227.
4. Кальченко Т. Ю. Функціонально-семантичні особливості прецедентних феноменів у поетичних текстах І. Римарука і В. Герасим'юка : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2015. 23 с.
5. Кобченко Н. В. Семантико-прагматичний потенціал прецедентного висловлення в українському масмедійному дискурсі. *Slavia Orientalis*. 2022. Т. LXXI, № 3, Р. 625–645.
6. Колоїз Ж. В. Актуалізація прецедентності в публіцистиці Івана Багряного. *Філологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 108–127.
7. Колоїз Ж. В. Проект українського «Словника прецедентних феноменів». *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип. 16. С. 139–160.
8. Петренко А. С. Прецедентні феномени у заголовках сучасних засобів масової комунікації: джерела, структура, рецепція : дис. ... доктора філософії (PhD) : 035 Філологія. Київ, 2021, 332 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 718 с.
10. Сербіна Т. Г., Чеберяк А. М. Прецедентні ситуації як породження імпліцитних смислів у мові газет. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69), № 4 (1). С. 59–63.
11. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми і прецедентні феномени: зони перетину. *Лінгвістичні студії*. Вип. 31. Вінниця, 2016. С. 20–25.
12. Соловйова Т. О. Типологія та прагматика прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр. : дис. ... доктора філософії (PhD) : 035 Філологія. Кривий Ріг, 2022. 236 с.
13. Сютя Г. М. Текст як об'єкт пізнання і поняття теорії прецедентності. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич, 2017. С. 214–222.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025